

Inhoud

Verantwoording	6
De Oosterschelde	7
De eerste ramp	23
De aanval op de zee	41
De tweede ramp	69
De derde ramp	109
De eenzame klokkenluider	129
Het nette verzet	155
'Barst met je dam'	177
Actie	219
'Bekeert u, bekeert u!'	271
De kentering	313
'Het zit wel goed'	357
De uitdaging	379
De grote vergroening	413
De tol	437
Epiloog	479
Bronnen	481
Bijlagen	485
Register	487

De Oosterschelde

Voortgesleurd door de krachten van zon en maan wringt zich in de monding van de Oosterschelde een schuimende watermassa vier keer per dag heen en weer door de openingen van de stormvloedkering. Vloed: de Oosterschelde ademt in. 'Vloed' heet de periode van het stijgen van het water, ongeveer zes uur lang. Als het water zakt, spreken we van eb, dat duurt ook zes uur. Dan ademt de Oosterschelde uit. De maximale waterhoogte heet hoogwater of hoogtij, de minimale hoogte noemen we laagwater of laagtij. Bij de kentering, als de stroomrichting omkeert, is er eventjes geen stroming. Eb en vloed, de hartslag van de zee. Zodoende schuimt en kolkt de Oosterschelde, daar bij de kering. Is de vloed eenmaal binnen, dan sluipt een glasheldere watertong aanvankelijk aarzelend door de geulen tussen de zandplaten. Met een zacht fluisterend geluid herovert het zoute water de slikken. Het geeft het bijna verdroogde wier nieuwe kracht en brengt voedsel voor krabben, kreukels en wormen.

Kreukels zoeken in de Oosterschelde.

Kreukels zoeken bij laagwater. Als op stille zomerse dagen de zon de slikken laat gloeien, wentelen de harders zich spartelend in de opkomende vloed, al plonzend kringen trekkend in het voorheen rimpelloze water. Zeehonden op de zandplaten. Donkere ruggen van bruinvissen, tuimelaars vertonen zich al *jumpend* tot vlak onder de dijk.

Gaandeweg het tij reikt het water naar de glooiende dijktaluds. De geulen worden brede stromen, de platen zinken tijdelijk weg en de Ooster-

De Oosterschelde bij eb, op de achtergrond de stormvloedkering.

schelde wordt een gemiddeld 5 kilometer brede stroom van 20 kilometer lang. Het getij klimt langzaam hoger, soms tot voorbij de oude vloedlijn, die als een groene horizontale streep een grens trekt. Dat is de braaklijn van de zee, vol gebleekte schelpen, wier, stukken touw, visnet en soms een losgespoelde perkoenpaal, restant van de klassieke paaltjesbeschoeiing die hier tientallen jaren de zee in bedwang hield. Eb en vloed. Zo was het in het Haringvliet, de Grevelingen en het Veerse Meer en die andere verstilde Deltawateren. Zo is het nu nog in de Oosterschelde.

Het doodgezwegen verhaal

Hoe komt het dat de Oosterschelde nog open is? Dat het getij er nog ademt, dat we nog elke dag kunnen genieten van die mooie zeearm? Hoe komt het dat er in de monding van de Oosterschelde een stormvloedkering ligt die in de hele wereld respect en bewondering afdwingt? Een initiatief van Rijkswaterstaat? Nee. Van politici? Nogmaals nee. De spectaculaire glans van de stormvloedkering in de Oosterschelde camoufleert een nogal onluisterend verhaal. Het geheim van de stormvloedkering? Ja. Als Rijkswaterstaat,

De stormvloedkering.

politici en bestuurders destijds hun zin hadden gekregen, was die kering er nooit gekomen. Dan was de Oosterschelde nu potdicht en dood geweest. Delegaties uit Japan, Bangladesh of het overstroomde New Orleans zien nu vol bewondering eb en vloed onder de kering door bruisen. De zee, schuimbekkend maar getemd. Dat is het epos van de Nederlandse delta.

De Deltawerken gelden als een symbool voor de overwinning op de boze zee. Kroonjuweel is de stormvloedkering in de Oosterschelde. Ze is Nederlands meest spectaculaire offer aan de natuur tot nu toe.

De stormvloedkering. Dat is een dam met schuiven, die normaal openstaan. Alleen bij dreigend, extreem hoogwater gaan de schuiven dicht; hooguit een tot twee keer per jaar, voor een periode van een paar uur. Op zulke momenten is Nederland machtiger dan de schepping. Dan staat het getij in de Oosterschelde stil. Het instrument dat, computergeleid, tijdelijk Genesis corrigeert, is de stormvloedkering, ook wel pijlerdam genoemd.

De reusachtige pijlers staan op een onderwatersokkel van grind, matten en stortsteen, maar het historische fundament van de stormvloedkering is de

Yerseke 1971, gekalkte protesten op een waterkerende Muraltmuur.

strijd om de open Oosterschelde die halverwege de jaren zeventig van de vorige eeuw een climax bereikte. Die strijd is weggemoffelde geschiedenis. Een doodgezwegen verhaal dat veel weg heeft van een schelmenroman. Het verhaal van de schoolmeester, de meubelhandelaar, de drukker, een enkele visser en een paar langharige scholieren uit een obscuur verlichte jeugdsoos. Het was die kleine groep mensen die op een dag in 1970 vond dat je de Oosterschelde niet zomaar kon afsluiten met een dam van asfalt en beton, die alle leven in de zeearm zou vernietigen. Ze zagen en roken de zieltogende meren achter de eerder afgesloten Deltadammen. Ze vonden dat Nederland zich die schande niet nog een keer op de hals kon halen: 'De Oosterschelde dicht? Dat nooit!' Gewone, alledaagse mensen die in opstand durfden komen, gedreven protesterend tegen de dijken en de dammen op.

Nooit had een Nederlander het gewaagd zich te verzetten tegen het met tradities, emoties en stoerheid beladen Deltaplan. Dat deed die groep uit Yerseke wel. Doodgezwegen en beschimpt gingen ze door, onbevangen en volhardend. En het was die merkwaardige verzameling altijd anoniem gebleven mensen die Nederland de duurste beleidswijziging aller tijden afdwong: de bouw van een pijlerdam in de monding van de Oosterschelde. Een groep die, opererend vanaf de basis van de samenleving, tientallen acties op touw zette en de Nederlandse democratie inderdaad in een andere

richting duwde. En mede een revolutionaire ommekeer in het Nederlandse natuur-, water- en dijkdenken veroorzaakte. Die ommekeer bepaalt vandaag de dag het nationale waterstaatsbeleid: dijken doorsteken in plaats van versterken.

Dat kleine groepje van dan nog vooral jonge mensen heeft op een dag, eind 1970, genoeg van de haast maniakale wraak op zee. De moord op de biologische slagader van de Nederlandse delta en een de rijkste natuurgebieden van Noordwest-Europa, móét voorkomen worden. De Oosterschelde is op dat moment geen maatschappelijk probleem. In de verste verte niet. Maar het moet wel een maatschappelijk probleem worden, een nationaal probleem. Met die taak belast de Aktiegroep Oosterschelde Open zich. Roependen in de woestijn? Absurd en wereldvreemd, zo lijkt de queeste, terwijl het werk aan de afsluiting al in volle gang is. Terwijl de sluiting in de Deltawet is vastgelegd, vragen om een open Oosterschelde. Bijna niemand die er begin jaren zeventig in gelooft dat de afsluiting voorkomen kan worden. Alleen dat stelletje ongeregeld uit Yerseke, dat maar doorgaat, gedragen door de golven van het doordringende milieubesef, voortgedreven door een buikgevoel: dit kan niet! Ze nemen het op tegen de regering, tegen het parlement, tegen Rijkswaterstaat en tegen de Deltaplan getrouwe media. Ze geloven in hun zaak. Ze zien hoe natuurbeschermingsorganisaties en progressieve politici zich solidair gaan verklaren.

De discussie over de Oosterschelde zorgt vooral in Zeeland voor een tweedeling in de samenleving. Je bent voor open of je bent voor dicht. Een tussenweg is er niet.

De eerste grote milieuoverwinning in Nederland is voor een groot deel te danken aan dat kleine groepje dwarsliggers uit Yerseke: de Aktiegroep Oosterschelde Open. Aktiegroep met een 'k', want zo schreven ze het toen. Zij waren niet de eersten die de nadelige gevolgen van totale afsluiting onder de aandacht brachten. Ze waren wel degenen die het grote publiek en de Nederlandse politiek wakker schudden. De actiegroep deed dat met een bijna religieuze inspiratie. En met een niet eerder vertoonde dosis spontane creativiteit, en een onuitputtelijk arsenaal van attentie- en protesttechnieken. Met maar één doel: de open Oosterschelde nationaal 'in de markt zetten'.

Dit boek is gebaseerd op vaak niet eerder gebruikt archiefmateriaal. Op krantenartikelen en radio- en televisiereportages. En vooral op ongeveer zestig interviews: verhalen van ooggetuigen, mensen die erbij waren. Niet alleen van hen die destijds de kern van de Aktiegroep vormden. Formeel kende de groep geen leden, hoewel ik ze gemakshalve in de tekst vaak wel

zo aanduid. Ook de hulptroepen die dag en nacht gereedstonden, komen aan bod, evenals zij die destijds bij de verhitte discussies betrokken waren. Openhouders en afsluiters: politici, bestuurders, een dijkgraaf, journalisten, ingenieurs van Rijkswaterstaat. Het resultaat is een reconstructie van de gewone mensenstrijd tegen de wettelijk vastgelegde afsluiting van de Oosterschelde. De allesbepalende watersnood van 1953 en het Deltaplan vormen het dramatische decor.

De Aktiegroep liet geen notulen na. 'Niks opschrijven!' was de afspraak op die donkere decemberavond in 1970 toen de groep in het zijzaaltje van café De Schelde in Yerseke werd opgericht. Opgericht? Formeel heeft de groep niet eens bestaan. Ze was ongebonden, schijnbaar ongeorganiseerd en daardoor ongrijpbaar. Is de open Oosterschelde uit de hand gelopen kwajongenswerk? Dat zou een antwoord kunnen zijn, maar het is te simpel. Dit is een verhaal over belangeloze zelfopoffering van mensen die boven zichzelf uit groeiden en het tij op het nippertje keerden. Daarna gingen ze gewoon terug naar het maaiveld, naar hun dagelijks werk. Niet beseffend dat ze geschiedenis hadden geschreven.

Over hen gaat dit boek.

‘Gelijk de Vlamingen tussen Brugge en Witzand de vloed vrezend, die op hen afkomt, zich een bolwerk maken om de zee te keren.’

Dante in *De Hel*

Waarom een Deltaplan?

Waarom liggen al die rechte dammen op de lage drempel van Nederland? Waarom was er eigenlijk een Deltaplan? Het antwoord op die vraag is 1953. Bijna alles wat Zeeland is, heeft onvermijdelijk met 1 februari 1953 te maken. Op die dag eist een overstroming, die we nog altijd ‘de Ramp’ noemen, 1836 doden in Zuidwest-Nederland. Binnen drie maanden heeft Nederland het antwoord klaar, snel, radicaal en aansprekend: het Deltaplan. Hoekig en hard als basalt: alle zuidelijke zeearmen dicht behalve de economische slagaders Westerschelde en Nieuwe Waterweg. Twijfel staat gelijk aan godslastering. Wie aan de dijken komt, komt aan de identiteit van Nederland. Bij zoveel doden past geen discussie over kiezelwieren en steltlopers. Niemand die daar ook maar een ogenblik bij stilstaat. Met dat Deltaplan zullen wij, Nederlanders, voor eens en altijd de zee bedwingen. Niet met weer een opgehoogd dijkje of met een dag van gebed, maar met een massieve zeedefensie, een megaproject dat een einde moet maken aan tweeduizend jaar ongemakkelijk samenleven met de zee en dat de angst van de deltabewoners voor dood en verlies aan bestaansmiddelen voor eens en altijd weg moet nemen.

Het Deltaplan wordt binnenskamers voorbereid en door opeenvolgende ministers gekoesterd als een staatsgeheime operatie. Pas bij de oplevering van de Maeslantkering in 1997 worden de Deltawerken voltooid verklaard. Het Deltaplan verandert Zuidwest-Nederland voor tientallen jaren in een waterstaatkundig laboratorium en een bouwput. Het Deltaplan moet de regio de ‘eeuwige’ veiligheid brengen.

In hoog tempo worden de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden door dammen, bruggen, dijken en tunnels aan elkaar geknoopt. Aan de Delta-

werken is meer dan vijftig jaar gebouwd.

Dat Deltaplan kan zo snel 'gepland' worden omdat de afsluiting van de zeegaten al voor 1953 is voorbereid. Op 28 april 1939 was door de regering een uit tien leden bestaande Stormvloedcommissie geïnstalleerd omdat ingewijden en politici toen al wisten dat de dijken zwak waren, maar ze hadden andere dingen aan hun hoofd. Bovendien, bij afdammen dachten ze aan de Zuiderzee die door de Afsluitdijk IJsselmeer was geworden, dus aan landaanwinning en aan kostbaar zoet water voor de landbouw. Niet veiligheid maar landaanwinning was het belangrijkste argument voor het prenatale Deltaplan. Veiligheid krijgt pas na 1 februari 1953 het belangrijkste accent. Maar de blauwdrukken van het plan lagen dus klaar toen het zuidwesten van Nederlands delta in één nacht onder water verdween.

Wanneer de Deltawerken werkelijk een aanvang namen? Daar valt dus over te twisten. Voor de Ramp of na de Ramp? Of in 1950, toen de Brielse Maas werd afgedamd, gevolgd door de Braakman in 1952? Of op 15 januari 1954 als bij Capelle aan den IJssel een baggermolen de bodem van de Hollandse IJssel weg begint te lepelen ter voorbereiding van de bouw van de 'grendel van Holland': de stormvloedkering in de Hollandse IJssel? Wanneer de Deltawerken zeker niet begonnen zijn? In 1958, toen de Deltawet van kracht werd.

Nee, want ver voor deze formele bouwvergunning gaat Rijkswaterstaat al aan de slag. De redders van Nederland hoeven zich niet aan democratische spelregels te houden. Alle zeegaten tussen de Nieuwe Waterweg en de Westerschelde uiterlijk 1978 dicht, dat is de kern van de Deltawet, die het Deltaplan tot begin jaren zeventig absoluut en onaantastbaar maakt. Vier dammen, vier forse strepen op de kaart van Nederland, vormen het kompas van Rijkswaterstaat. Met die vier strepen moeten de ingenieurs de kustlijn van het deltagebied terugbrengen van 1000 naar 300 kilometer. Dat wordt het stormvloedschild van de delta. De grens tussen land en zee met 700 kilometer bekort, ruim 4000 vierkante kilometer land in twee generaties vrijwel volledig op de schop, de delta definitief waterdicht.

In het spel der beslissingen krijgt de techniek de hoofdrol. De vier strepen brengen, zo is de grootse verwachting, nieuw elan voor de verzameling uit zee geviste eilanden daar in het zuidwesten van Nederland. Journalist Tom Koopman van dagblad *De Stem* schrijft: 'De Gouden Delta wordt een verdamd land'.

Er staat ook een streep door de Oosterschelde, een 9 kilometer waterdichte dam, die 245 kilometer wankele waterkering zal vervangen. Dat

De afsluiting van de Braakman in Zeeuws-Vlaanderen, 1952.

moet in 1978 het kroonjuweel van het Deltaplan worden. Uitstel? Een alternatief? Niet bespreekbaar. Trouw aan een duizendjarige traditie pakt Nederland de schop. Dit keer grondiger dan ooit. Het is meer een blinde drift, uit woede over het onbehouden gedrag van de zee. Nederland is, als het om de zee gaat, na de watersnood in een staat van beleg. De strijd tegen het water krijgt de vorm van een nationale hersenspoeling, gevoed door een opgeklopt vijandbeeld. Dat betekent vrij spel voor onze nationale duim-in-de-dijkhouder: Rijkswaterstaat.

Het herstelwerk na de Ramp loopt vloeiend over in afsluitingsvoorbereidingen. Meeliftend op postwatersnoodeuforie en het 'dat-nooit-weer'-idee loodst minister Algera de Deltawet in 1958 moeiteloos door het parlement. Alleen een aantal kvv'ers stemt tegen omdat de wet meer staatsbemoeienis met de zeeweringen tot gevolg zal hebben.

De wet betekent het doodvonnis voor het Veerse Gat, het Haringvliet, de Grevelingen en de Oosterschelde. En het doodvonnis voor de visserij op de Zeeuwse stromen.

Kort na de Ramp, in 1954, klinken, anoniem, de eerste kritische geluiden wat betreft de afsluiting van de Oosterschelde. Het is een voorspelbaar formeel verzet van vooral vissers, met brieven, nota's en vergaderingen. De machthebbers horen het beleefd aan. Ze voelen zich machtig en zeker, en gedekt door de Deltawet. Het worden de gloriejaren van Rijkswaterstaat. De stormvloedkering in de Hollandse IJssel is in 1958 al klaar. Daarna volgen, zonder enige oppositie, de afsluitingen van de Zandkreek tussen Noord- en Zuid-Beveland (1960), het Veerse Gat (1961), de Grevelingen (1965), het Volkerak (1969) en het Haringvliet en de Brouwersdam (1971).

Het gaat goed met Nederland. In de jaren zestig groeien we naar een ongekend hoog welvaartspeil. Maar we groeien ook in tal en last. Dorpen en steden barsten uit hun voegen, het wegennet wordt dichter. Iedereen een auto, wie heeft er wat te zeuren? Maar de groei kent grenzen. Wie in Nederland waagt het echter te twijfelen aan de Deltawet? De paar intellectuelen die een studiegroepje vormen zijn geen partij voor de regerende kaste en Rijkswaterstaat.

In een sfeer van ontwakend milieubewustzijn ontstaat in 1970 de Actiegroep Oosterschelde Open. Onder druk van de door de actiegroep gemobiliseerde publieke opinie beginnen politici te aarzelen. Bovendien krijgt Nederland zijn eerste centrumlinkse regering. Dat progressieve kabinet-Den Uyl heeft milieubeleid hoog in het vaandel. In Zeeland echter staan het provinciale bestuur, gesteund door de *Provinciale Zeeuwse Courant* (pzc), een gezonde maatschappelijke discussie over de Oosterschelde in de weg.

Maar de Actiegroep maakt slim gebruik van een in recordtijd opgebouwd, geïmproviseerd informeel politiek en medianetwerk en langzaam begint Nederland te beseffen wat er in de delta verloren dreigt te gaan. Climax van de discussie is de bijna-kabinetscrisis om de Oosterschelde in de nacht van 8 op 9 november 1974. Die nacht neemt het kabinet-Den Uyl de historische beslissing om de Oosterschelde toch open te houden. Nooit eerder is op nationaal niveau zo'n scherpe beleidsbocht gemaakt. Een doorbraak, geforceerd onder druk van de bevolking. Een bouw die al meer dan halfweg is, wordt stilgelegd waarna een radicaal andere oplossing wordt gezocht, een compromis tussen de verlangde veiligheid en het behoud van de natuur. Hoe? Dat mag Rijkswaterstaat uitzoeken.

De dienst doet dat met glans. Het resultaat staat in de monding van de Oosterschelde en heet nu vaak 'het achtste wereldwonder': het niet-geplande sluitstuk van de Deltawerken. De pijlerdam, zes keer zo duur als de oor-

spronkelijk geplande afsluiting, levert een open Oosterschelde op met versterkte dijken, maar gehalveerd door twee compartimenteringsdammen. Dat is het resultaat van het gevecht. De slag om de open Oosterschelde begint op vrijdag 18 december 1970:

De Oosterschelde. Daar hadden we het, tussen de psalmen door, dikwijls over'

'Op de achterste bank van de Nederlands Hervormde kerk in Yerseke is het eerste plan voor actie tegen de afsluiting van de Oosterschelde geboren'. *Nieuwsblad voor de Bevelanden*, 14 maart 1974

Hoe en waar is de Actiegroep Oosterschelde Open ontstaan? Sommige oud-actievoerders weten het zelf niet. Cees van Leeuwen, jarenlang een van de toonaangevende woordvoerders van de actiegroep: 'In Yerseke. Het begin? Dat weet ik niet zo precies.' Oud-actievoerder Kees Zoetewij: 'In de kerk.' Oud-actievoerder Rinus Harthoorn: 'In de soos.' Oud-actievoerder Joop Zoetewij: 'In die oude oesterloods van Wim Mol.' Oud-actievoerder Hans van Damme: 'In het zijzaaltje van café Bliëk.'

En wat zeggen de politici die destijds de hitte van de Oosterscheldestrijd voelden? Oud-Eerste Kamerlid voor de PPR en lid van de Staten van Zeeland Constant van Waterschoot: 'Dat zou ik nou wel eens willen weten.' Jan Nico Scholten, oud-Tweede Kamerlid ARP, later CDA: 'Het waren bijzondere mensen. Het intrigeert mij hoe ze bij elkaar gekomen zijn, hoe de club ontstaan is. Waarom ze met zovelen zo gedreven doorgezet hebben.' Wim van Wezel, mattenleverancier voor de fundering van de pijlerdam: 'Wie de man of vrouw geweest is die ermee begon? Wie voor het eerst zei: Stop, het gaat niet goed, we moeten die zaak openhouden. Wie dat als eerste heeft gezegd? Geen idee.'

'De actiegroep, en daarmee de stormvloedkering, is ontstaan omdat we naar de kerk moesten. Je kijkt nu ongelovig, hè.' Ik kijk inderdaad ongelovig, al begint me iets te dagen over die zondagse uren die Ton van Kruijningen en ik rond 1970 samen uitzitten, in die oude kruiskerk; in de Middeleeuwen robuust katholiek gebouwd, tijdens de Tachtigjarige Oorlog van kruisbeelden ontdaan, en nog altijd de Nederlands Hervormde Kerk in Yerseke. Rechts achter in de westelijke vleugel zitten we op 't lèste bankje, op zijn Zeeuws gezegd, soms stiekem te kaarten, tot kosten en oesterboer

Jaap Glerum dat ontdekt en ons voortaan in het vizier houdt. De koster, die veel van zijn gezag verliest als ik hem op een dag bij zijn oesterbedrijfje aan de Oosterschelddijk, ver buiten het dorp, uit de broek zie gaan. Zwervend over de steiger zie ik daar achter een planken schuurtje tussen kruiwagens en manden een gehurkte man, de broek op zijn enkels. Het roomwitte achterste steekt fel af tegen de zwart geteerde oesterloods en het groene voorjaarstalud van de dijk. Dat is voor eeuwig en altijd het einde van het gezag van de koster, daar aan de boorden van de Oosterschelde. Dezelfde Jaap Glerum zal me veel later met gedrevenheid over zijn vak vertellen.

Achter in de kerk blijven we fluisterend brainstormen. Over Vietnam en andere wereldpolitiek, over de nieuwste elpee van The Doors. En over de machtige stroom die het dorp voedt met een ongebreidelde levenskracht: de Oosterschelde. Ton werkt op een drukkerij in Yerseke. Kritisch volk, die drukkers. Ton net zo: '... die dam, ja, daar hadden we het, tussen de psalmen door, dikwijls over. Hoe moest dat nu met de Oosterschelde? Sluiten kón toch niet, ben je nou gek? We groeiden op aan de Oosterschelde. Met eb en met vloed. De Oosterschelde dicht? Dan pakten ze ons leven af.' Ton vertelt in de kerk ook over een studiegroep tegen de afsluiting. Die lui hadden wel eens drukwerk laten maken: stickers, folders en nota's. 'Die studiegroep stelt niks voor,' is zijn commentaar, 'een hoop geouwehoer. Veel woorden, geen daden.' Gefluister, geknisper van pepermuntpapiertjes op 't leste bankje in december 1970. Zegenend heft de dominee zijn armen. 'Amen,' zegt de voorganger.

Vijf dagen later rijden er drie auto's naar Middelburg: de twaalf inzittenden zijn gewapend met stickers en potten verf. Zo begint de slag om de open Oosterschelde.

1970, flowerpower, antiautoritair. Tijd van provo's, witte fietsen en stinkende fabriekspijpen die officieel nog niks te maken hebben met dode kikkers. Het gevoel dat het anders moet, dat de oudere generatie al biddend en werkend de wereld aan haar eind helpt. We vinden dat we moeten aanpakken, de beuk erin. Ton: 'Het was de tijd van actiegroepen. Nou ja, in het verre Amsterdam, niet in Zeeland, hoor.' Actie in Zeeland? 'Je was geen milieufanaat, ik in ieder geval niet.'

Nou is er in Yerseke in die tijd ook een jeugdsoos, een hangplek voor de jeugd. 'Waar ze stuff roken,' zeggen ze in het dorp. Frans Stobbeelaar: 'De soos waar het echt op gang gekomen is, heette de Klustent. Het was een oude oesterloods, direct aan het water. Dichter bij de Oosterschelde kon niet.' De steigers, de glanzende slikken, de soos: een droomplek om je jeugd

Yerseke 1970, een skyline van loodsen. Op de voorgrond buitendijkse oesterputten.

door te brengen, de liefde voor de Oosterschelde groeit er van jongs af in. Het is een plek die je je niet zomaar af laat pakken en die je zeker niet laat vernielen. Het is de plek waar je de nukken van de zee leert kennen, leert zwemmen, vissen, leert hoe je krabben en kwallen moet pakken. Tijdens gevechten vliegen de boterkwallen door de lucht en kletsen op de stenen kapot. Of komen bij de meiden in het badpak terecht.

De Oosterschelde is het dagelijkse contact met zee en hemel. Een dag zonder Oosterschelde is een dag niet geleefd. Waarom gaan mensen naar het strand? Of naar zee? Wat is dat toch: die magische bekoring van eb en vloed? Het verlangen naar onbedwingbare natuur? In Yerseke geen diepe filosofische bespiegelingen, maar een simpel antwoord: 'Het water is altijd anders.' Soms, op donkere herfstdagen onder voortjagende novemberwolken, is de Oosterschelde een nurkse tante met bitsige, witgekrulde golven, die schrik oproept en angst aanjaagt. Op mooie zomerse dagen is het een zilveren zearm die je ogen streelt als een weelderige dame. Voor wie in Yerseke woont en opgroeit, is het bijna onmogelijk om niet hartstochtelijk

verliefd te raken op dat water, op die 'wreed mooie' Oosterschelde, zoals ze dat in het vissersdorp zo treffend zeggen. De spanning als je de dijk op klimt: hoe zal de dame er vandaag uitzien?

Bij laagwater weten we dat we op zomerdagen naar de zandplaten, midden in de Oosterschelde, kunnen lopen om terug te keren als het vloedwater zich borrelend een weg over de warme slikken zoekt. Glashelder water waarin bot en schar soms verschrikt onder je voeten vandaan schieten, een wolkje van slib bij je tenen achterlatend. En waaruit harders, ook bekend als witzalmen, bij windstil weer een halve meter omhoog springen. Waaghalzen? Nee, we weten de weg, kennen de geulen, het wier wijst wuivend het spoor van de vloed en de stroom laat de bakens knikken: die kant op. Het is helder, zout water dat snijwondjes van schelpen pijnloos zuivert, nog voor je uit het water komt.

Op zwoele zomeravonden zorgt de Oosterschelde voor duizend nachtluchtjes, als vuurvliegjes in de tropen. 'Zeevonk' heet het verschijnsel. Als je dan aan de voet van de dijk in het opkomende water schopt, vliegen de natte vuurstralen alle kanten op. Zeevonk wordt veroorzaakt door kogelronde cellen met kleine tentakels. Ze zwemmen met een lange zweepdraad, terwijl een korte, dikke draad voedsel verzamelt; eencellig plantaardig én dierlijk plankton. Een chemische reactie in de diertjes zorgt voor een groenig licht.

Op mistige dagen is er een mooie bijverdienste: paling steken op het Zuiden. Daar, midden in de Oosterschelde, liggen oude, verlaten oesterputten die bij eb droogvallen. Daar haalden de oesterbaronnen ooit hun goud uit het water. Met een beetje nevelig weer ben je er vanaf de wal onzichtbaar voor de Rijkspolitie te Water, de 'zeepolitie' zoals wij die agenten noemen. Met een stalen drietand hup vanaf de dijk de slikken op naar die verlaten bassins. Het stalen sluisje opentrekken, de put leeg laten lopen en dan de brokken steen en dakpannen optillen. Daaronder krioelt het van de palingen. Als echte stropers keren we met jutezakken vol glibberige vis op de rug terug naar de wal. De afnemers zijn de plaatselijke restaurants: 'Achterom s.v.p.' De stroperijpret is voorbij als er op een dag met veel vlagvertoon in het voorjaar van 1964 een radar op het dak van het kantoor van de 'zeepolitie' wordt ingewijd. De aanschaf is bekostigd door oesterkwekers, die tot op dat moment particuliere bewakers en wachtschepen gebruikten om hun kostbare oesterpercelen in de gaten te houden. De percelen moeten extra bewaakt worden, nu er voor 1 miljoen aan Franse zaaioesters liggen. Dat rondzweepende ding op het dak van het kantoor van de waterpolitie kan door de nevel heen kijken, leren we: het einde van een leuke bijverdienste.

De oude oesterloods waarin de soos huist, heeft een houten balustrade, ter hoogte van de dakgoot. Op de steiger staat een laadmast met een giek. Daarmee losten en laadden de oesterkwekers voorheen hun schepen. Hangend aan de giek zwiepen we onszelf 's zomers vanaf de balustrade over de steiger de Oosterschelde in, 5 meter lager. Aan de steiger, die geplaveid is met schelpen en vergruizelde dakpannen, meren geladen mosselkotters af. De schippers zijn nooit te beroerd om 'een zootje mossels' weg te geven. Die koken we in een ketel met een gasbrander eronder, 'klaar in één minuut', de bodem van de ketel roodgloeiend. De brander is van een van de soosbezoekers, Wim Mol, die twee loodsen verderop een eigen werkplaats heeft. Soms komt een zoontje van een rijke oesterboer langs met een speedboot. Zittend op stukken wit piepschuim 'skiën' we dan achter de boot over de golven, tot het schuim onder ons verpulvert en de resten over de Oosterschelde wegwaaien. Milieuvriendelijk is het niet, maar wat weten we van milieu? Frans Stobbelaar: 'Voor die tijd was het echt op en top, een prachtig hok voor de jeugd. Op zolder lagen oude jutezakken en spullen van schepen. Op een avond lag er op die zolder een stelletje stevig te vrijen. Hoe we dat merkten? We hoorden niks, want Deep Purple stond loeihard, maar er droop teer door de spleten tussen de zolderplanken, zwarte smurrie, zo naast de brandende oliekachel. Ha, ze hadden een emmer teer omgegooid.'

Ton van Kruiningen: 'De soos, ja, daar zaten we vaak. Op een vrijdagavond vertelde iemand dat de minister van Verkeer en Waterstaat, minister Bakker, die zaterdag naar Middelburg zou komen. De goeie man zou daar een brug openen. Dat was onze kans.' Op die 18de december 1970 zit Frans Stobbelaar ook in de Klustent: 'Met nog wat jongens en meiden. We praatte over de afsluiting van de Oosterschelde. Wat wist ik van milieu? Je was gewoon ergens tegen. Luister goed, ik was opgegroeid op en aan de Oosterschelde. Die natuur, die moesten ze mij niet afpakken, daar gooide je toch je kont voor?' Ton van Kruiningen: 'In de soos hebben we onze plannen gesmeed: hup naar Middelburg. We zijn eerst naar de drukkerij gegaan. De baas, Kees Zoetewij, vond het prachtig. "Geef ze er maar van langs," zei hij. Hij heeft die avond nog kleefpapier voor ons gesneden. Met viltstiften hebben we daar in de soos leuzen op geschilderd. Niks onparlementairs: "Oosterschelde zilt, geen miljard verspild", dat soort kreten. En we hebben kalk meegenomen. De drukkerij had een witte gevel. Dat hadden ze met wegenverf gedaan. Solide spul dat je niet zomaar wegkrabt. Daar konden we mee kalken.'

'Er was nog een praktisch probleem,' herinnert Ton zich, 'we waren een groepje jongens van de soos die actie wilden voeren, maar de meesten

zaten nog op school, niemand had een rijbewijs. Nou wist ik dat Joop, de broer van Kees van de drukkerij, wel van een lolletje hield. Die hebben we toen opgezocht. Joop deed mee. Hij verwees ons naar zijn zwager Hans de Leeuw, directeur van een mosselbedrijf. Die hebben jij en ik toen uit café Oele gehaald. En er was nog een accountant: Rinus Harthoorn. We belden aan en hij zei meteen ja. Met twaalf man zijn we 's avonds naar Middelburg gereden.

Frans Stobbelaar: 'Die vrijdagavond in de Klustent is de strijd tegen de afsluiting van de Oosterschelde echt begonnen.'

God was even niet thuis

De strijd om de Oosterschelde heeft alles te maken met een rampzalige overstroming in 1953, sindsdien in de recente Nederlandse geschiedenis bekend als de Ramp met een hoofdletter. Wie het verhaal van de Ramp niet kent, zal het verhaal van de strijd om de open Oosterschelde minder makkelijk begrijpen. Daarom eerst de gebeurtenissen van de nacht van 31 januari op 1 februari 1953. Ik ben groot geworden met flarden van die nacht. Ik hoorde de uitgebreide dramatische verhalen van de vissers, die tijdens die rampdagen redders werden, mannen die hun leven waagden om mensen van de daken te halen. Telkens als het stormde, het water over de kaai spoelde en we met een windbuks schoten op de ratten die door het hoge water uit hun holen in de havendam werden gedreven, stonden de vissers daar. Geblokt, handen in de broekzakken, doorrimpelde koppen, kijkend, waakzaam. 'Hoe hoog komt het? Zakt het al?' Jaap van Oost, Hubrecht Koster, Drès van der Plasse en al die anderen. En telkens als je te veel vroeg, bromden ze van onder hun pet: 'Wat mot je nou, snotbakkes? Jij bent van na de Ramp.' In het volksdenken in de delta is de Ramp een tijdbreuk: in Zeeland ben je niet van voor of na de oorlog, maar van voor of na de Ramp.

Altijd stonden ze daar, op de haven van Yerseke, wachtend tot het water zakte. Nooit bereikte het meer die meedogenloze zwarte streep die iemand op een kaaimuur had geschilderd, de nacht na de dag dat het water weigerde te zakken. De nacht van de Ramp.

De eerste ramp

'De aard der Hollander is zodanig, dat als haar de nood en de pericule niet zeer klaar voor ogen staat, zij geenszins gedisponeerd kunnen worden om naar behoren te vigileren voor haar eigen securiteit.'

Johan de Witt, raadpensionaris van Holland, 1625-1672.

'Ik dacht: Jaap, jong, dat komt niet klaar.'

Op 26 januari 1953 ligt er voor de oostkust van de Verenigde Staten een nog onschuldig windveld. Dat stuit bij IJsland op een oude depressie en vormt een nieuw lagedrukgebied. Het veld eromheen begint steeds sneller rond te tolleren en buigt op vrijdag 30 januari dreigend zuidoostwaarts af. De gigantische zuil vochtige lucht omringd door een massieve muur van wind groeit uit tot een orkaanachtige noordwesterstorm die in Schotland miljoenen bomen ontwortelt.

In Zuidwest-Nederland is het weer die week rustig. De Tweede Kamer is eind december 1952 door minister Algera van Verkeer en Waterstaat in slaap gesust met de woorden: 'De dijken zijn in redelijke staat van onderhoud.' Diezelfde Algera krijgt donderdag 29 januari, twee dagen voor de Ramp, wel een stapel papieren op zijn bureau: voorstellen om twee zeegaten in Zuidwest-Nederland af te sluiten: de Grevelingen en de Oosterschelde. Het motief voor die afsluiting: bestrijding van de verzilting van de landbouwgronden op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden en in West-Brabant. In de Memorie van Toelichting op de Rijksbegroting van 1951 is de afsluiting van de zeegaten primair voorgesteld als noodzakelijk voor de vorming van zoetwaterreservoirs. Nogal verbazingwekkend, omdat de studies bij Rijkswaterstaat sinds 1939 steeds meer in het teken staan van de veiligheid van de Randstad en de Delta. Tot de verantwoordelijke politici dringt dat niet door.

Op zaterdagmorgen 31 januari wakkert de wind onredelijk snel aan en draait van zuidwest naar noordwest. Dat weekeinde is het springtij langs

de Nederlandse kust. Het lichtschip Goeree meet zaterdagmiddag 31 januari om twaalf uur windkracht 11. Op dat tijdstip blaast de vijfjarige Piet Geluk op Schouwen-Duiveland papieren zakken op. Lachend ziet het jochie hoe de storm ze als ballonnen meevoert. Op de Noordzee jaagt een stormveld van 1000 kilometer lengte naar de achilleshiel van Nederland, een waterberg voor zich uit stuwend. De kwetsbare archipel in de zuidwestelijke delta staat aan de vooravond van een ramp die voor altijd deel zal worden van onze nationale herinnering. De generatie van 1953 heeft geen grote overstroming gekend, dus 'wat kan ons gebeuren?'

Om kwart voor zes zaterdagmiddag laat het KNMI een waarschuwingstelegram uitgaan: 'Gevaarlijk hoog water'. In Den Haag, bij de hoofddirectie van Rijkswaterstaat, blijft het met nog drie telegrammen op de bureaus liggen. Het is immers zaterdag. Iedereen geniet van een verdiende rust. Regen- en sneeuwvlagen zwiepen over de dijken het land binnen. Om tien uur wordt in Vlissingen een windstoot van 120 kilometer per uur gemeten. In zaal Nolet in Yerseke treden de Zingende Zusjes op. In Kortgene vieren de autoriteiten de opening van het nieuwe gemeentehuis. Sommige gasten toosten op het hoge water: nu kunnen ze lekker langer feesten, want ze hoeven de laatste boot niet te halen, die vaart niet.

Om halfelf is het in Zuidwest-Nederland eb. Zou het eb moeten zijn! Terwijl er nog geen druppel zout water over de dijken is gespoeld, is dit het uur waarin besluiteloosheid en spontane daadkracht het verschil tussen leven en dood bepalen in de uren die komen. Neem de Yersekse mosselvisser Jaap van Oost. Na een bezoek aan de Zingende Zusjes gaat hij, macht der gewoonte, nog even naar de kaai. Hij verwacht eb, maar het is hoogwater. 'En het was openbaar storm. Ik dacht: Jaap, jong, dat komt niet klaar.' Jaap gaat even langs locoburgemeester Piet de Koeijer. Die vindt dat er niks aan de hand is. Jaap denkt: bekijk het maar. Hij trekt zijn eigen plan. Geholpen door een paar andere vissers zet hij de vloedplanken in de dijkopening bij de haven; ze worden uitgelachen door andere dorpelingen. Die nacht, om even voor halftwee, gaat de sirene. Groot alarm. Alle beschikbare mannen moeten naar de dijk komen. Het is de redding van het dorp.

In Kruiningen hoort de brandweercommandant het doorgeschakelde alarm overgegaan. Hij belt de burgemeester, die even informeert bij de havenmeester in Hansweert en terugbelt dat er niks aan de hand is. Maar de storm stuwt het water in de Zeeuwse zeegaten en zo begint 1 februari, de dag waarop God even niet thuis zal zijn. Die nacht betaalt Nederland de tol voor een naïef en voortdurend schouderophalen.

Hoe verder landinwaarts, hoe groter de stuwing. Diep in de zeearmen

begint de Noordzee als een reusachtige melkkoker over te koken. Dijkwachten bij Hoofdplaat zien rond twee uur 's nachts 'gezwel' in het water. Ze waarschuwen dorpsagent Spuessen. Om 02.20 uur is de sirene van Hoofdplaat vaag hoorbaar boven het gehuil van de storm uit.

Rond drie uur breken oostelijk van Zierikzee de eerste dijken. Een paar kilometer verder, op het eiland Tholen, slaapt Stavenisse (153 doden) in de schijnbaar veilige omarming van de dijk. De inwoners, die zich op dat moment druk maken over Jannetje van achttien die met een kerel van veertig vrijt, zullen over een paar dagen in de hele wereld de voorpagina's halen. De onverwoestbaar geachte dijk bij Stavenisse begint om halfvier te trillen. Het water spuit uit de konijnenholen en duwt het gevaarte van klei en zand vervolgens eenvoudig opzij. Dat gebeurt in enkele seconden, met een donderend geraas. 'Waarbij de grond dreunde als bij een bominslag,' schrijft Rijkswaterstaat later. Over een breedte van 1800 meter bulldozert een metershoge muur van water het eiland Tholen binnen, en sleept een rij arbeidershuisjes mee. De meeste bewoners worden nooit meer gevonden.

In Kruiningen (62 doden) alarmeert klokgelui de bewoners, de straten zijn dan nog droog. Iemand belt naar het naburige Yerseke om ze daar te waarschuwen voor hoogwater en krijgt als antwoord: 'Letten jullie maar op jezelf.' Begeleid door nerveus luidende kerkklokken overspoelt bij Hoofdplaat van uit 1828 daterende dijk, die vervolgens voorover de haven in zakt. Verderop, in het gehucht Nummer Een bij Emil Temmerman, slaat op dat moment de hond aan. Emil schrikt wakker, komt zijn bed uit en staat tot zijn knieën in het water. Hij alarmeert de gezinnen in de buurt en brengt vluchtend over een binnendijk tien mensen in veiligheid. Achter zijn rug verdrinkt de hond. Later schrijft de gemeentesecretaris van Hoofdplaat in zijn verslag: 'Op zulke momenten was de zee voller dan de dijk hoog was.'

Op Goeree proberen inwoners van het al overstroomde Stellendam (50 doden) Melissant te bereiken. In Sirjansland vluchten de mensen de kerk in. Een reumatisch oud vrouwtje trekt zich langs de leuning van de preekstoel omhoog en blijft daar zitten. Brandweerman Jan Huuskes uit Halsteren (68 doden) grijpt een kind met dekens en al uit de kinderwagen, terwijl een enorme vloed over de weg rolt. De kinderwagen spoelt weg, de moeder ook. Jan grijpt een boom, schiet onder water en moet het kind loslaten. Hij ziet twee mannen langsdrijven op een rietschol. Even later zijn ook zij verzwolgen. Deze beelden zullen nooit meer uit de herinnering van de overlevenden verdwijnen. Ze zullen de kiem zijn voor de emotionele Oosterschelddediscussie van de toekomst. Om vier uur 's nachts komt het laatste telefoontje uit de verdronken stad Zierikzee. Het is agent De Leeuw

die Rijkswaterstaat in Middelburg waarschuwt: 'Zierikzee is onder gelopen.' Daarna zijn alle verbindingen met Schouwen-Duiveland verbroken. In de geschiedenis van de Ramp staat Schouwen-Duiveland te boek als 'het vergeten eiland'.

Het is niet de nacht van één ramp, het is de nacht van duizend rampen. Dorpen slapen, mensen slapen. Bejaarden verdrinken eenzaam in hun bedstee. In één nacht worden duizenden mensen dakloos, ze verliezen vaders, moeders, kinderen of verloofden. In de polders kruipen overlevenden bij elkaar op zolders van halfingestorte huizen en boerderijen, anderen liggen in de luwte van een stuk dijk en sterven daar van kou en ontbering. Mensen worden losgeslagen van hun kapotgebeukte huizen, drijven rond op wrakhout en dakspanten. Lijken uit losgewoelde en opengesprongen kisten van het kerkhof van Moerdijk spoelen aan bij Zevenbergen. Er zijn geen rampenplannen, geen waarschuwingssystemen. Het enige verweer tegen de ramp is initiatief en improvisatie. En wat de buitenwereld weet? Niet veel. Er is geen televisie, geen mobiele telefoon, geen sms, geen internet. Die zondag komen autoriteiten, hulpverleners en verslaggevers niet verder dan de randen van het rampgebied. Het ANP meldt zondagavond 138 slachtoffers en 'veel vermisten'.

En Yerseke? Yerseke blijft wonderwel droog. Mosselvisser Hubrecht Koster: 'We stonden 's nachts aan de kaai. Het stormde verschrikkelijk en het water liep bijna over de dijk. We hadden zandzakken gevuld om het dorp te beschermen, maar toen zakte het water ineens: er liepen ergens polders vol, dat beseften we toen wel. Waar wisten we niet.' Mosselvisser Drès van de Plasse: 'Zeeland sliep, maar wij waren paraat, jong. Zeker geweten. Ik ben zaterdagavond naar de kaai gegaan. Toen heb ik nog een tros extra op de kotter gezet omdat het zo hard woei. Ik ben thuisgekomen en ik zeg tegen de vrouw: "Er is zoveel water, dat heb ik van mijn leven nog niet gezien." Ik heb die nacht niet op bed gelegen. Ik ben een paar uur thuisgebleven en toen gaan kijken bij de Damse Kaai, een beetje buiten het dorp. Er kwamen golven over de dijk en er liepen mensen heen en weer. Die zeiden dat er ergens een dijk doorgebroken was. Mijn neef Adrie en ik zijn toen over de dijk naar de Kijkuit gelopen. 't Was nacht, pikkedonker en een leven als een oordeel, het water woei over de dijk. We ontdekten daar een scheur in de lengte van de kruin zo groot dat je je klomp er zo in kon steken. De dijk was gewoon aan het openbarsten. We zijn teruggelopen en hebben een paar man ingeschakeld. Die hebben er een zeil overheen gelegd, en dat hebben ze met zandzakken verzwaard. We moesten daarvoor naar het voorraadkot van het waterschap. De man die de sleutel had, lag in bed. Ze hebben op de

ramen gebonst, maar ze konden hem niet wakker krijgen. Tja, van de waterschappen hebben er toen veel liggen slapen. Toen hebben ze het kot van het waterschap opengebroken en er balken uit gehaald om in de coupure aan de Damse kaai te zetten. Hadden ze dat niet gedaan, dan was Yerseke nat geweest, hoor.'

Drès van der Plasse helpt die nacht nog reddingsmateriaal op vrachtauto's laden: 'Stalen roeiboten. Zware boten, hoor, maar ze gingen als luciferdoosjes over de schouders op de vrachtwagen, want ja, als de nood aan de man is, dan ben je sterk, hè. De vrachtauto bracht die bootjes naar Kruiningen. Daar hebben ze er toen veel mensen mee gered, want die uit Yerseke waren daar wel het eerst, hoor. En roeien, hè, de vellen van hun handen.'

De nacht van de dodenvlotten.

Vol jeugdige verbazing, zoekend naar de achtergrond van de emotionele felheid waarmee de Oosterschelddiscussie wordt gevoerd, kom ik steeds terug bij de vissers uit Yerseke. Vaak hebben ze mij verteld hoe de Ramp voor hen begon. De Ramp waarvan anderen mij tijdens de Oosterschelddiscussies voorhielden dat ik die niet begreep. En nooit zou kunnen begrijpen, ik was er immers niet bij geweest? Ik had de Ramp niet meegemaakt, dus miste ik het morele certificaat van goedkeuring om over het Deltaplan of de Oosterschelde te mogen meepraten.

Het vlot dat tegen de dijk dreef, daarmee begon het. De Ramp, de emotie. Ik ben het gaan zoeken in het verleden, heb de geschiedenis van het vlot gereconstrueerd, de geschiedenis waarin al die latere emotie van de Oosterschelddiscussie verpakt zit. Een bizar verhaal dat de mooie Oosterschelde in al zijn ontluisterende wreedheid toont. Een verhaal dat je altijd blijft: een stuk dak met drie mensen erop. Het dreef op maandag 2 februari 1953 tegen de dijk bij Yerseke.

Mosselvisser Drès van der Plasse: 'Dat vlot, dat zag ik aankomen. We liepen nog dijkwacht bij de Damse kaai. 't Was onder de ochtend, nog donker. Op een gegeven moment dachten we dat we iemand vanaf het water hoorden schreeuwen, maar dat kon niet, want daar was niemand. Op een gegeven moment riep iemand: "Een vlot, daar drijft een vlot! D'r zit nog iemand op, ook.'" Hubrecht Koster: 'Er zat een boer op met zijn twee jongens. Een van de zoons was net gestorven van uitputting. Ze kwamen van Schouwen-Duiveland, waren door een dijkgat naar buiten gesleurd. Ongelooflijk. Ze hadden een hele nacht in dat noodweer op de Oosterschelde

gedreven. Heen en weer met het getij. Dat heel Schouwen-Duiveland onder water stond? Dat hoorden we pas van die mensen. Toen beseften we in Yerseke hoe groot de ramp was.'

Het vlot. Zo hoorden de vissers in Yerseke dat Schouwen-Duiveland was vergaan. Als Hubrecht daarover vertelde, welde het vocht in zijn ogen. 'Jongen, je wilt het niet weten,' zei hij dan en daarna zweeg hij.

Het verhaal van dat vlot is altijd door mijn hoofd blijven drijven. Ik heb geprobeerd het me voor te stellen, kijkend naar de drenkelingen op de middeleeuwse prenten van de Sint-Elisabethsvloed: zo moet het geweest zijn. Dat vlot is voor mij hét beeld van de Ramp. Het symboliseert de Ramp, het Deltaplan en de felle, emotionele strijd om de Oosterschelde. Die boer en zijn twee zoons. Pas lang nadat de strijd om de Oosterschelde is gestreden, hoor ik het dramatische verhaal uit de mond van de zoon die het overleefde. Vijftig jaar na die nacht zit ik in Assen tegenover Johan Hendrikse, dan achtenzestig jaar oud. Zonder wilde woorden vertelt hij over die dramatische twaalf uur op de Oosterschelde. Het was de nacht van de dodenvloten, want niet alleen Johan Hendrikse dreef weg, ook anderen verdwenen in de nacht, zich vastklampend aan stukken hout of een losgeslagen dak. Het was de dag dat Schouwen-Duiveland onderging. En Nederland wist het niet.

De eerste vloed, zondagochtend vroeg, brak de dijken, de tweede vloed, zondagmiddag, sloopte de huizen. 'We zagen ze om ons heen instorten, het ene na het andere. Het was of de wereld verging.' Ze zaten op zolders, gevlucht voor het water. Daar werden ze verpletterd, verdrongen ze of dreven weg, drenkelingen op stukken hout, de wilde Oosterschelde op. De meesten verdwenen spoorloos. Sommigen spoelden aan, dood, een enkeling overleefde. Bij de tweede vloed gingen de daken drijven.

'Wij woonden in de polder bij Ouwerkerk, een kilometer of vier van de Oosterscheludedijk. Vader had een boerderijtje. We waren met z'n achten thuis. Allemaal meewerken, hoor. Ploeteren en zorgen dat je vooruitkwam. Ik kende de Oosterschelde van het pootjebaden. Angst voor het water? Nee, we waren eigenlijk nooit bang. Op de zaterdagavond 31 januari wisten we dat in Zierikzee de vloedplanken in de dijkopening waren gezet. De wind huilde om het huis, maar we gingen allemaal rustig slapen. Waarom we zo rustig waren? Misschien omdat we dachten aan de Tweede Wereldoorlog: toen hadden de Duitsers ons eiland onder water gezet. Het kwam toen niet hoger dan een meter. Dus we hadden het idee dat het nooit hoger zou kunnen komen.

Om een uur of vijf's nachts zijn we gewekt door Marco Romeyn, de zoon

van de burgemeester. Hij riep: “De dijk is doorgebroken.” Toen was-ie weer weg. Vader nam meteen maatregelen. Hij zei tegen mijn broer Leen: “Jij gaat met moeder en je zusjes in de auto naar Oosterland, naar de andere polder. Wegwezen.” Vader dacht dat het daar veiliger was. Vader, mijn broer Jaap en ik zijn met z’n drieën achtergebleven. We hebben de koeien de stal uit gedreven en gingen er met de trekker achteraan. Toen liep het water al over de weg. Het kwam ruisend op ons af, een vloedgolf van zo’n 20 centimeter hoogte. Met een enorme kracht. De trekker spoelde van de weg af en we zijn lopend teruggegaan. Arm in arm om overeind te blijven.

We gingen naar de bureu. Dat huis stond hoger dan onze boerderij en we dachten dat het sterker was. Toen we langs ons eigen huis kwamen, stond het water al 50 centimeter onder de lamp. Die brandde nog, je kon het water zien glinsteren onder de kap. Bij de bureu hebben we tot halverwege de zondag droog gezeten. Om een uur zondagmiddag hebben we nog naar de batterijradio geluisterd. Ze noemden in het nieuws hele rijen namen van plaatsen die getroffen waren: Lage Zwaluwe, Alblasserwaard, Hoekse Waard. Alles, behalve Schouwen-Duiveland. Wij bestonden niet meer. Schouwen-Duiveland had geen contact meer met de buitenwereld.

Toen kwam de tweede vloed. We zijn naar boven gegaan. Daar hebben we tot vier uur gezeten, met ons zessen op de zolder. Wij en Lena en Merien van der Bijl en hun vader, de oude Johannes. Die was zesenzeventig. Het water steeg. De golven bonkten wrakhout tegen de muren. In de verte konden we huizen zien, maar na drie uur verdween het ene na het andere. We zeiden: “Die is weg, die is weg.” Ja, je wist dat er mensen in zaten en wat er met hen gebeurd was, konden we raden. Na een poosje zagen we alleen nog water, water, water. Toen vloog er een vliegtuig over. Daar moet die journalist in hebben gezeten, Carel Enkelaar. Die vertelde later: “Ik wist niet waar we vlogen. Of het boven Tholen was, Goeree, of Schouwen; het was allemaal water.”

Het begon er om te spannen. Het wrakhout sloeg tegen het huis. Je hoorde het water door de kapotte ramen kloppen, een vacuüm zuigen in de benedenkamers. Op een goed moment zei de oude Johannes tegen mijn broer Jaap: “Zullen we niet eens bidden?” Mijn broer zat bij de jongelingsvereniging. Hij zei een kort gebed, te kort volgens die oude man. “Doorgaan Leen, doorgaan met bidden jongen, want de wereld vergaat. Het is vast de Zondvloed.” “Nee,” zei Leen, “dat kan niet, God heeft beloofd dat dat nooit meer zal gebeuren.” “Ja, maar je moet toch maar bidden.” Die man zag eigenlijk geen uitkomst meer. Hij wilde bidden, terwijl hij nooit naar de kerk ging.

Even na vier uur was het zover: het water sloeg het huis uit elkaar. Eerst de voor- en achtergevel eruit, een stuk van de zolder bleef hangen op de muren van de gang. We hebben nog een paar zakken graan in het water gegooid om de zolder lichter te maken. Toen klapte de schoorsteen met veel geweld naar beneden. En na nog een paar golfklappen lag het hele dak in één keer plat. We begonnen te drijven, op dat ingestorte dak. Wij zijn allemaal onder het hout vandaan gekropen, hoe weet ik niet meer. Mijn broer viel eraf, die hebben we er weer op getrokken. Hij was helemaal nat. De dakpannen hebben we direct van het dak gegooid. Na een paar honderd meter werkten de golven de zoldervloer onder het dak vandaan. We zeiden tegen elkaar: dat moeten we hebben. Vader, Jaap en ik zijn toen op de zoldervloer gesprongen. De oude man durfde niet te gaan staan, en de dochter bleef met haar broer bij haar vader. Na nog een paar golfslagen lagen we meters uit elkaar: ze hadden nu een eigen wankel vlot. Ik heb nog een keer gekeken en toen was het verdwenen. Ze zijn verdronken, en wij waren alleen.

We dreven langs de boerderij van ome Toon. Daar stak alleen de hooiberg nog boven het water uit. We wisten niet dat ome Toon daar op dat moment nog in zat met zijn vrouw. We hebben hen nooit meer gezien. We dreven richting Ouwerkerk. Het begon te schemeren en het tij begon te draaien. Het werd eb en we werden richting het gat in de dijk gezogen. We zagen mensen op een dak van een boerderij zitten. Ze riepen: "Waar komen jullie vandaan?" "Van 't hoge huus," riepen wij. Ja, zo noemden ze het huis waarin we gezeten hadden. De stroom voerde ons om het dorp heen. Het werd donker. Wij dreven de Oosterschelde op, door het gat in de dijk. Mijn vader zei: "Nou is het bekeken, we gaan verdrinken."

Het vlot bleef aardig intact, al verloren we onderweg wel wat balken. We dreven westwaarts, richting Noord-Beveland. Af en toe regende het en we kregen ook een paar hagelbuien over ons heen. Het was ontzettend donker, maar een paar keer brak de maan door. Ik kan me heel goed herinneren dat het dan was of iemand het licht aandeed. Er lag een glinsterende gloed over het water.

Vreemd genoeg werd het water in de Oosterschelde rustiger, er stond een veel langere golfslag. In de polder was het hopeloos met korte harde golven. We dreven naar zee, dat hadden we wel in de gaten, maar om twaalf uur werd het weer vloed. Toen gingen we weer terug, richting Kattendijke, bij Goes. Daar dreef enorm veel wrakhout. We dreven dicht langs de dijk bij Wemeldinge. We riepen. Maar niemand, niemand hoorde ons. Toen we